

سرشناسه : الهیار ترکمن، علی، ۱۳۵۰

عنوان و نام پدیدآور: برنامه‌ریزی آموزشی نتیجه‌محور: چارچوب کاربردی / گردآوری و تدوین
 علی الهیار ترکمن، با همکاری اداره کل آموزش و پرورش استان فارس.

مشخصات نشر : اصفهان: انتشارات فصل هفتم، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری : ۱۴۶ ص. جدول، نمودار.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۰۲۰-۲-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع : برنامه‌ریزی آموزشی -- مدیریت

موضوع : Educational planning -- Management :

موضوع : برنامه‌ریزی راهبردی

موضوع : Strategic planning :

شناسه افزوده : بران وزارت آموزش و پرورش. اداره کل آموزش و پرورش استان فارس

رده بندی کنگره : L۲۸۰۶/۱۵

رده بندی دیویی : ۳۷۵/۰۰۱

شماره کتابشناسی ملی : ۵۹۴۲۰۵۴

آدرس: اصفهان، خیابان بزرگمهر، روبروی بانک رفاه، مجله مریم، انتشارات فصل هفتم

هماه: ۰۹۱۳ ۵۴۷ ۱۳۶۲

تلفن: ۰۳۱-۳۲۶۶۶۲۱۱

www.fasl7.ir

عنوان: برنامه‌ریزی آموزشی نتیجه‌محور (چارچوب کاربردی)

گردآوری و تدوین: علی الهیار ترکمن

با همکاری اداره کل آموزش و پرورش استان فارس

ویرایش فنی: فرهاد فتحی نژاد

ناشر: انتشارات فصل هفتم

طراحی جلد و صفحه‌آرا: انتشارات فصل هفتم

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۰۲۰-۲-۷

حق چاپ محفوظ می‌باشد

فهرست

۵	یادداشت
۹	مقدمه
۱۵	فصل اول : چرخه مدیریت راهبردی
۱۵	(۱-۱) برداشت کلی
۱۹	(۲-۱) ساختار سند برنامه
۲۳	فصل دوم- تحلیل بخش
۲۳	(۱-۲) نقاط تشخیصی که می‌بایست مورد تحلیل قرار گیرند
۳۲	(۲-۲) تحلیل بخش با استفاده از رویکرد منطق محور
۳۲	(۱-۲-۲) معرفی اجمالی رویکرد منطق محور
۳۴	(۲-۲-۲) تحلیل وضعیت
۴۰	(۳-۲-۲) تحلیل دست اندرکاران آموزشی
۴۵	فصل سوم- هدف‌های استراتژی
۴۵	(۱-۳) جنبه‌های سیاسی آموزش
۴۵	(۱-۱-۳) گفتگوی سیاسی
۴۶	(۲-۱-۳) جنبه‌های سیاسی فابا بوجه
۴۷	(۲-۳) تدوین هدف‌های سیاسی از طریق رویکرد منطق محور
۴۸	(۱-۲-۳) تعریف و کاربرد اصول رویکرد منطق محور
۵۰	(۲-۲-۳) تحلیل هدف‌ها
۵۲	(۳-۲-۳) ملاک‌های ارزیابی در رویکرد منطق محور
۵۵	فصل چهارم - برنامه عمل
۵۶	(۱-۴) تدوین برنامه عمل با استفاده از رویکرد منطق محور
۵۶	(۱-۱-۴) نکته‌های مقدماتی
۵۷	(۲-۱-۴) طراحی اقدامات و کاربرد آنها در ماتریس منطق محور
۶۲	(۳-۱-۴) تدوین برنامه عمل از طریق استقرار ماتریس منطق محور
۶۷	(۲-۴) برنامه‌ریزی برای نظارت، بازنگری و ارزیابی
۶۸	(۱-۲-۴) نشانگرهای عملکردی
۷۲	(۲-۲-۴) طبقه‌بندی ارزیابی
۷۵	(۳-۲-۴) اهداف نظارت و ارزیابی
۷۹	فصل پنجم - برآورد هزینه
۷۹	(۱-۵) هزینه‌ها و منابع در سطح فعالیت
۸۲	(۲-۵) بودجه‌ریزی از طریق الگوهای شبیه‌سازی
۸۳	پیوست (۱) جنبه‌های اصلی تحلیلی برای تشخیص مسایل بخش آموزش
۱۳۳	پیوست (۲) دیدگاه‌های متفاوت دست‌اندرکاران آموزشی

۱۳۶	پیوست (۳) شبیه‌سازی در سیاستگذاری و تدوین برنامه عمل
۱۳۸	پیوست (۴) کارآیی داخلی نظام آموزشی

فهرست پنجره‌ها

۱۹	پنجره (۱) ساختار سند برنامه
۶۶	پنجره (۲) مثالی از ساختار توصیفی برنامه آموزش برای همه

فهرست شکل‌ها

۳۳	شکل (۱) ساختار ماتریس منطق محور: پرسش‌های اصلی
۳۳	شکل (۲) سه مرحله اصلی ماتریس منطق محور
۳۵	شکل ۳-الف: ساختار درختواره مسایل
۳۷	شکل ۳-ب: مثالی از درختواره مسایل
۳۹	شکل ۴: مثالی از تحلیل SWOT نظام آموزشی
۳۹	شکل (۵) ماتریس SWOT
۴۱	شکل ۶-الف: ماتریس تعاملی دست اندرکاران
۴۲	شکل ۶-ب: ماتریس مشارکتی
۵۰	شکل ۷-الف: درختواره اهداف
۵۱	شکل ۷-ب: مثالی از درختواره اهداف
۵۹	شکل ۸-الف: آزمون اگر / آنگاه بین نیت و هدفها و ستون فرضیه‌ها
۶۰	شکل ۸-ب: ارزشیابی فرضیه‌ها
۶۲	شکل ۹-الف: مراحل کلاسیک تدوین برنامه عمل
۶۳	شکل ۹-ب: استقرار ماتریس منطق محور ۱
۶۴	شکل ۹-پ: استقرار ماتریس منطق محور ۲
۷۵	شکل (۱۰): نظام آموزشی و محیط حاکم بر آن
۷۶	شکل (۱۱): رابطه میان ارتباط، کارایی و اثربخشی
۷۹	شکل (۱۲): نشانگرها و ابزارهای تایید آنها در سطح فعالیت رویکرد منطق محور

فهرست جدول‌ها

۴۸	جدول (۱) خلاصه رویکرد منطق محور
۵۷	جدول (۲): نمونه‌ای از جدول برنامه عمل
۵۸	جدول (۳): ماتریس منطق محور
۶۱	جدول (۴): مثالی از ماتریس منطق محور
۶۵	جدول (۵): استقرار ماتریس منطق محور: برگزیده‌ای از برنامه عمل آموزش برای همه
۷۴	جدول (۶): مقایسه نظارت، بازنگری و ارزیابی
۸۰	جدول (۷): جدول بودجه‌ای مورد استفاده در سازمان یونسکو
۸۱	جدول (۸): مثالی از جدول بودجه مورد استفاده در بخش آموزش

یادداشت

پژوهشگران و برنامه‌ریزان آموزشی، ورود به هزاره سوم را سرآغاز دوران جدید برنامه‌ریزی و سیاستگذاری آموزشی دانسته‌اند. نیم قرن فعالیت‌های برنامه‌ریزی آموزشی در نیمه پایانی قرن بیستم، با وجود تأثیرات قابل ملاحظه در شکل‌گیری و توسعه نظام‌های آموزشی، نقیصه‌هایی را نیز در حوزه‌های مختلف آموزشی به همراه داشت که صرف نظر از توان متفاوت کشورها در بکارگیری و مدیریت روش‌های اجرایی، به ماهیت و ساختار نظام‌های برنامه‌ریزی آموزشی مربوط می‌شد. در این دوران، که دوران «برنامه‌های آموزشی رویکرد محور» نامیده می‌شود اتخاذ سه رویکرد عمده «برنامه‌ریزی نیروی انسانی»، «تقاضای اجتماعی» و «تحلیل هزینه فایده» دیدگاه‌های برنامه‌ریزی را به سطوح بالای تحصیلی بویژه دوره‌های متوسطه و آموزش عالی معطوف داشت و سبب شد آموزش پایه، ابزاری برای نیل به آموزش‌های سطوح بالاتر و شرط لازم برای ورود به مراحل عالی‌تر آموزش قلمداد شده و به عبارتی، در مقایسه با این نوع آموزش‌ها به حاشیه رانده شد.

مطالعات انجام شده در سال‌های پایانی قرن بیستم که توسط کارشناسان یونسکو انجام گرفت، تغییر دیدگاه‌های برنامه‌ریزی آموزشی به منظور تعریف مأموریت‌های جدید آموزش در هزاره سوم را مورد تأکید قرار داد. بنیاد سنجی‌های انجام شده و شناسایی کاربردهای جدید برای آموزش در عصر دانایی محور، چهار وصفه اصلی برای آموزش مورد تعریف قرار گرفت: «آموزش برای دانستن»، «آموزش برای انجام دادن»، «آموزش برای زندگی با یکدیگر» و «آموزش برای آموزش». در این دیدگاه فرض غالب بر آن بود که از یک سو، با استقرار چهار ویژگی پیش گفته در رفتار مخاطبان، رفتارهای خودانگیخته در مخاطبان تعریف شده و مشارکت آموزشی به سمت سطوح بالاتر تحصیلی شکل می‌گیرد و از سوی دیگر، زمینه‌های شکل‌گیری سرمایه‌های فرهنگی و سرمایه‌های اجتماعی از طریق آموزش پایه فراهم می‌شود. آموزش عالی خواهد توانست به طور معنادارتری در ایجاد سرمایه‌های انسانی تلاش نماید. در نتیجه نظام نوین برنامه‌ریزی آموزشی با روش‌های کاربردی‌تر یا به عرصه وجود گذاشت. این شیوه در حوزه برنامه‌ریزی آموزشی، «برنامه‌ریزی هدف‌محور»، در حوزه مدیریت آموزشی و آموزش عالی، «مدیریت مدرسه محور»، در حوزه مدیریت منابع انسانی، «باز مدیریت معلمان» و در حوزه مدیریت منابع مالی، «برنامه‌های حمایت مالی یا برنامه‌های انتقالی» هستند. برای استقرار این روش‌ها در سطوح ملی و بین‌المللی نیز برنامه‌های متعددی تدوین و مورد پذیرش جامعه جهانی قرار گرفته‌اند که از جمله مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به «برنامه آموزش برای همه» و «اهداف توسعه هزاره» اشاره کرد. از زمان پیدایش، برنامه‌ریزی آموزشی دو دوره رسمی در حوزه فعالیت خود را تجربه کرده است: دوره «برنامه‌های رویکرد محور» و دوره «برنامه‌های نتیجه محور».

برنامه‌های رویکرد محور قصد دارند با استفاده از روش‌های کمی برنامه‌ریزی، وضعیت

آینده را پیش‌بینی کرده و با استفاده از زمینه‌سازی‌های لازم، شرایطی را که در حال حاضر از آینده پیش‌بینی کرده‌اند تحقق بخشد. برآورد نیروی انسانی مورد نیاز بخش‌های مختلف در آینده، تخمین میزان تقاضا برای آموزش در افق‌های میان مدت و بلند مدت و سنجش میزان تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری آموزشی؛ رویکردهای عمده‌ای هستند که در شکل‌گیری و اجرای دیدگاه رویکردمحور یعنی برنامه‌ریزی نیروی انسانی، تقاضای اجتماعی و تحلیل هزینه - فایده نقش داشته‌اند. برنامه‌های آموزشی نتیجه محور از سال‌های پایانی جنگ جهانی دوم تا آغاز دهه ۱۹۹۰ دیدگاه غالب در برنامه‌ریزی آموزشی محسوب می‌شد. اما دلایل متعددی از جمله ناآشنایی به روش‌های جدید تخمین و برآورد، متغیر بودن شرایط اجتماعی، سرعت تغییرات اقتصادی، نالرب بودن نگرش‌های سنتی در برخی حوزه‌های آموزشی و ناتوانی‌های مالی در شکل‌دهی به سیر تغییرات سبب شد در عمل، برنامه‌های رویکرد محور نتوانند اهداف مورد نظر را محقق سازند. شتاب‌زدگی نظام‌های آموزشی برای شکل‌دهی نیروی انسانی، پاسخ به تقاضای اجتماعی، آموزش و کسب منافع مشخص، ملموس و زودبازده از آموزش عملاً تمرکز اصلی برنامه‌ریزی را بر سطح الای آموزشی معطوف نموده بود. در نتیجه آموزش پایه و تأثیر آن برهمگانی کردن آموزش و کنترل پدیده بی‌سوادی به اولویت‌های کم‌اهمیت‌تر حوزه برنامه‌ریزی آموزشی تبدیل شد. آمارهای جهانی در دهه پایانی قرن بیستم حکایت از وجود حدود ۷۰۰ میلیون نفر بی‌سواد، ۶۵ میلیون نفر خارج از مدرسه، بالا بودن نرخ‌های تکرار پایه و نداشت تحصیلی و کیفیت پایین فعالیت‌های آموزشی دارد (گزارش جهانی آموزشی، ۲۰۰۰). یکی از دلایل عمده در شکل‌گیری این وضعیت در حوزه آموزش پایه، رویکرد محوری برنامه‌های آموزشی و تغییر تمرکز اولویت برنامه‌ای از آموزش پایه به آموزش‌های متوسطه و عالی بود. در تحلیلی که توسط گروه مشاوران یونسکو از وضعیت جهانی آموزش در سال ۱۹۹۸ به عمل آمد و نتیجه آن در کتاب «یادگیری گنج درون» انعکاس یافت، این واقعیت مورد تأکید قرار گرفت که «اگرچه برنامه‌ریزی برای توسعه لازم است اما خود منجر به توسعه نمی‌شود». در نتیجه، این اندیشه که با استفاده از برنامه‌ریزی آموزشی می‌توان به توسعه نظام‌های آموزشی خوش‌بین بود مورد تجدید نظر قرار گرفت و زمینه برای پذیرش دیدگاه‌های جدید برنامه‌ریزی یا بکارگیری برنامه‌های نتیجه محور آماده شد.

در برنامه‌های آموزشی نتیجه محور، به جای پیش‌بینی آینده، افق زمانی بلند مدت توسعه بخش و زیرمجموعه‌های میان مدت و کوتاه مدت آن ترسیم شده، آرمان‌های توسعه آموزشی تعیین و با استفاده از الگوهای توسعه بخشی و میان بخشی برای تحقق آن‌ها سیاست‌گذاری می‌شود. این دیدگاه که متأثر از رویکرد دانایی محور در برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی-اجتماعی است، هدف نهایی از آموزش را تشکیل سرمایه‌های انسانی می‌داند. در نتیجه، وظیفه اصلی آموزش و پرورش تلاش برای ایجاد سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی است تا سطوح بالاتر آموزشی بتواند با صرف وقت و هزینه کمتر شرایط لازم برای تبدیل شدن افراد به سرمایه‌های انسانی را ایجاد نماید.

کتاب حاضر که با هدف معرفی روش برنامه‌ریزی نتیجه‌محور در تدوین برنامه‌های توسعه بخش آموزش تدوین شده، یک راهنمای فنی است که در تدوین آن از منابع مختلف در حوزه سیاست‌ها و راهبردهای آموزشی استفاده شده و هدف آن آشنایی برنامه‌ریزان و کارشناسان با این سبک برنامه‌ریزی و روش‌های مربوط به آن می‌باشد.

از آنجاکه گردآوری منابع علمی روش‌های نوین برنامه‌ریزی آموزشی در نوع خود اولین گام در آشنایی کارشناسان بخش آموزش و پرورش کشور محسوب می‌شود، اطمینان دارد که برخی کاستی‌ها در ارائه مطالب پیش‌آمده است. ضمن عرض پوزش از کارشناسان محترم، امیدوارم دوستان ارجمند با انعکاس نظرات کارشناسی خود بنده را در رفع نواقص احتمالی و آمادگی برای انجام اقدامات آتی، یاری رسانند.

علی‌الهی‌ارترکمن